

Loretana Farkaš

PRVI OTISNUTI PRIJEVOD BIBLIJE¹ U HRVATA

I prije Katančićeva prijevoda Svetoga pisma postojali su pokušaji djelomičnoga ili pak cjelovitoga prijevoda na hrvatski jezik. Bartol je Kašić 1625. godine preveo Stari i Novi zavjet, a Stjepan Rusić 1750./70. godine Novi zavjet, međutim njihovi su prijevodi ostali u rukopisu, pa je stoga Katančićev prijevod (otisnut 1831. godine u Budimu) prvi cjeloviti otisnuti prijevod u Hrvata.

Iako je do sada premalo istican jezični značaj hrvatskoga prvotiska, Katančićev prijevod predstavlja odlučan korak u standardizaciji hrvatskoga jezika.

Važnost Katančićeva prijevoda

Ne treba posebno isticati činjenicu kako je pojava nacionalnoga prvotiska Svetoga pisma iznimno značajan trenutak u kulturnoj povijesti jednog naroda.² I prije Katančićeva prijevoda Svetoga pisma postojali su pokušaji djelomičnoga ili pak cjelovitoga prijevoda na hrvatski jezik. **Bartol je Kašić** 1625. godine preveo Stari i Novi zavjet, a **Stjepan Rusić** 1750./70. godine Novi zavjet, međutim njihovi su prijevodi ostali u rukopisu jer su neki Hrvati u

---

¹Do sada su objelodanjena dva cjelovita djela o prevođenju Biblije: T.S. Vojnović "Prevođenje cjelovite Biblije u Hrvata do prve tiskane Biblije 1831.", 1977. i Peter Kuzmič "Vuk-Daničićovo Sveto pismo i biblijska društva", 1986.

²Nijemci su dobili svoj biblijski prvotisk 1466., Talijani 1471., Česi 1488., Francuzi 1523., Poljaci 1561., Slovenci 1584., Mađžari 1590., Slovaci 1829.

Rimu omeli njihovo objavljivanje, vjerujući da Bibliju za njihov svijet treba izdati na crkvenoslavenskom.³

Stoga je Katančićev prijevod **prvi cjeloviti otisnuti prijevod na hrvatski jezik**. Objelodanjen je po Katančićevoj smrti u Budimu početkom srpnja 1832. godine, iako je na koricama otisnuta 1831. godina.⁴

Prijevod je Katančić dovršio 1815./16. godine.

Hamm pretpostavlja da je Katančić počeo prevoditi psalme 1809. godine, a ostalo barem koju godinu prije jer je malo vjerojatno da bi čovjek tako sustavan baš tim dijelom počeo svoj prijevod.⁵ Dopršio ga je negdje 1815. jer je u srpnju 1816. prepisivao psalme, da ih zajedno s preostalim dijelom rukopisa "od god. 1817. kroz *podpuno petolitje od Ljudih u ovom Jeziku vishtih*" dade još jednom "rics po rics prihtiti".⁶ Prema tome, s cijelim je rukopisom gotov tek 1822. godine, dakle tri godine prije smrti.

Prijevod se pojavio u šest svezaka: četiri sveska Staroga zakona i dva sveska Novoga zakona, i to u dvojezičnom izdanju istovremeno: hrvatskom i latinskom, po dva stupca na svakoj stranici. Naslovi knjiga i poglavlja te kratki sažetci ispod naslova na hrvatskom su jeziku. Kako se da vidjeti iz naslova prve knjige Staroga zakona, latinski je tekst Svetoga pisma uzet iz Vulgate Sixta V. izdanog pod Klementom VIII.

Katančić je svoj prijevod posvetio svom "hrvatsko-iliričkom narodu" i kardinalu Aleksandru Rudnaju.

Rukopis se prijevoda bio zametnuo, a pronašao ga je Matija Antun Marković i isposlovao odobrenja za njegovo tiskanje. Prijevod je za tisak pripremio Grgur Čevapović, ali kako je i on umro (1830.), za daljnji se tisak pobrinuo franjevački provincijal Josip Matzek uz pripomoć tajnika Provincije Adalberta Horvata, a za korektora je određen Bazilije Katanović.

³Tomo Matić "Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda", Zagreb, 1945., str. 52.

⁴Josip Majdandžić "M. P. Katančić(1750-1825), prevodilac Svetog pisma i polihistor", Zagreb, 1986.

⁵Tomu proturječi Katančiću "Pridgovoru" veleći kako je ovo počeo "prije ovo deset Godinah uztegnutih urah stavise na Dillo, pocsamshi od Pisamah Davidovih...", Sveto pismo, sv. I, Budim, 1831., str. 8.

⁶Josip Hamm "Etymologicon illyricum", Nastavni viestnik, LI, Zagreb, 1942./43., str. 15.

Otisak sadrži dva predgovora. Prvi je Katančićev "PRIDGOVOR Prinashaoca Illyricskog" (6.travnja 1820. u Budimu), a drugi pak Čevapovićev "NASTOJANJE u izdavanju Svetog Pisma Illyricskog" (18. listopada 1829. u Budimu). Josip Majdandžić je u arhivu Franjevačkog samostana u Budimu pronašao dva poveća svežnja rukopisa Svetoga pisma Staroga zavjeta (sign. K VI 2 i K VI 3) i ustanovio da je Čevapović od dva Katančićeva predgovora napravio jedan: "Otcse sveti" koji je očito upućen Svetom ocu, a u kojem govori o potrebi prevođenja na narodni jezik i "Bogomilom i lyuboslovnom shtiocu P." u kojem se obraća budućem čitatelju teksta.

U svome predgovoru, koji je otisnut u Bibliji, sam Katančić ističe iznimnu važnost hrvatskoga prijevoda:

"Narodi, koji nas obuzimaju, sve nemalo imadu Knjige S.Pisma u domachi Izgovor prineshene: kakosu Gerци, Kranjci, Nimci, Macxari, Pemci, Rutheni, i drugi; a nashe Slavno-Illyricsko Pokolenje, plodno i široko s' obadve strane Dunava, Drave, i Save, Knjige svete u svoj pleminiti i staroslavni Jezik privedene, do danas vidilo nie."

Daljnijim tekstom Katančić obrazlaže razloge zašto se primio toga posla: tijekom četrdeset godina svoga znanstvenoga djelovanja očekivao je da će se netko primiti toga posla, ali kako nije, sam se dao na prevođenje. Smatra da prevoditelj mora biti vrstan filolog, ali i poznavatelj govorništa, pjesništva, filozofije, teologije, povijesti, raznih običaja kroz vrijeme, poznavatelj društvenih i jezičnih običaja pa ga stoga i ne čudi što se još od vremena svetoga Jeronima nije pojavio čovjek koji bi to učinio.

Primjedbe na Katančićev prijevod

Katančićev je prijevod doživio mnoge neopravdane prigovore. Osnovni su razlozi ležali u tome što je bio pisan starom grafijom i ikavicom, i to u sam osvit preporoda, i uz to prevođen na razini riječi.

Što se tiče prevođenja na razini riječi, primjedbe donekle stoje, ali ih je nepravедno isticati kao isključive, s obzirom da se pri ocjeni moraju uzeti okolnosti u kojima je prijevod nastajao. Već spomenuta činjenica o cenzuri crkvenih vlasti koju su prošli raniji hrvatski prijevodi te činjenica da se prevodi upravo sveto djelo, koje mora prije nego dođe u ruke čitateljstvu proći i crkveni sud, uvjetovat će izuzetno jezikoslovno izobraženom Katančiću da slijedi svoje nakane.

Sam Katančić u "Pridgovoru" ističe kako se držao vrhovnog načela svetog Jeronima da se u prevođenju poštuje "vlastitost i čednost" pojedinih riječi. Pod pojmom "čednost" podrazumijeva "sud ušiju", raspored riječi, što bi se moglo označiti dobrim stilom. Kad se Katančić prihvatio toga pravila, odlučio je paziti na vlastitost riječi, a time se opredijelio i za prijevod na razini riječi jer je sam primijetio da su se takozvani *tumačeci* prijevodi češće ogriješili o sveti tekst nego prijevodi *od riječi do riječi*. Sačuvavši tako vlastitost izvornika, žrtvovao je bolju književnu formu zbog čega je i doživio kritike svog prijevoda. Kako mu je vrhovno načelo u prevođenju ne paziti samo na vlastitost riječi, nego i na stil, ne može mu se osporiti ljepota i genijalnost u prevođenju. Katančić je bio veliki jezični i književni znalac pa se od njega očekivao suvremeniji prijevod. Primjedbe i prigovore koje bi crkvena vlast imala na ovaj prijevod odlučno bi utjecali na njegovu sudbinu tako da bi cjelokupni prijevod i njegovo tiskanje mogli doći u pitanje, što je već bio slučaj u hrvatskoj prevodilačkoj svetopisamskoj povijesti, a što je autor htio izbjeći.

Iščitavajući I. svezak *Novoga zavjeta* lako se dadu uočiti neki primjeri prevođenja na razini riječi:

haec omnia - ona svaka (24)

ecce exiit qui seminat, seminare - eto izajde koi sije, sijati

(51)

Prevodi se genitivom pripadanja umjesto posvojnim pridjevom:

a finibus eorum - od krajeva njiu (32)

filius hominis - sin čovika (33)

in caminum ignis - u peć ognja (56)

Doslovno prevođenje glagolskih oblika:

Domine, salva nos, perimus - Gospodine, spasi nas, ginemo
(31)

et post dies sex assumit Jesus Petrum...et ducit illos - a posli šest danah uzima Isus Petra... i vodi ih.

Primjera je dosta, a Katančićeva Biblija stoga i donosi usporedno latinski i hrvatski tekst kako bi cenzore i čitatelje zadovoljio idealnom točnošću.

“Moglo bi se primijetiti da taj prijevod i nije sasvim strogo na razini riječi jer se na jednom mjestu spušta do razine morfemske. Latinskim riječima *et omnia parata* odgovarale bi, naime, *i sve gotovo*. Tu, dakle, kao da se nisu prevodile riječi nego gramatički oblici jer je *omnia parata* nominativ plurala srednjega roda. Moglo bi se zato učiniti da je tu morfem preveden morfemom bez obzira na cjelinu riječi. Ali to nije tako. Pod utjecajem latinskog jezika uvela se takva uporaba plurala srednjeg roda da bi se izrazilo što neodređeno i u književni jezik slavonskih pisaca. Oni su se tako izražavali i kad nisu prevodili s latinskog. To je prema tome svojstvo toga ranog hrvatskog standarda na koji je i Katančić prevodio Bibliju, pa se i na ovom mjestu ne radi o prevođenju na razini morfema, nego se i tu prevode čitave riječi, dakako prema strukturi onoga jezika. Tako je ostalo još i u pisaca ilirskog vremena.”⁷

Sa sličnim se problemima susreo i **Marko Marulić** na početku 16. stoljeća prevodeći djelo Tome Kempenskog “*De immitatione Christi*” gdje je dosljedniji izvorniku, no kada prevodi Danteove i Petrarkine stihove pri čemu mu je bila ostavljena puno veća sloboda.⁸

⁷Radoslav Katičić “Jezikoslovni zapisi o prevođenju”, Književna smotra br. 12, 1972., str. 6.

⁸Mirko Tomasović “Marulićev prijevod knjige Tome Kempenskoga *De immitatione Christi*”, Čakavska rič br. 2, Split, 1975.

Kako predmet moje rasprave nije latinski jezik, istaknula bih primjedbe koje su se doticale Katančićeva hrvatskoga jezika. Osim što je prijevod bio otisnut starom grafijom u "jezik slavino-illyricski izgovora Bosanskog" *prinesheno*", dakle štokavskom ikavicom onoga vremena koju su nasljeđovali bosanski franjevci⁹, primjedbe su se izricale i na Katančićevu "krutost" jezika, nenarodni jezik, knjiški, pa su ga često uspoređivali s prijevodom Vuka Karadžića na srpski jezik. Đuro je Daničić izrekao vrlo sramotne riječi pogrde o Katančićevu prijevodu ističući kako je velika razlika između Katančićeva doslovna prijevoda i Karadžićeva slobodna, zaboravljajući da se Karadžić gotovo doslovce drži mlađega izdanka ćirilometodske tekstovne predaje, a Katančić se drži izravno Vulgate. Daničić je Katančićev prijevod smatrao srpskim pa veli: "Srpski narod ima dosad samo dva prevoda: Petra Katančića (Budim 1831.), koji predstavlja ropski prevod reči, a ne smisla, rađen za Srbe rimske vere i štampan latinicom i Stojkovićev - vječitu sramotu književnosti našoj."¹⁰

Što se pak tiče primjedaba o zastarjelosti Katančićeve grafije, valja istaknuti da premda nije opširnije obrazlagao grafijsku problematiku, i u samoga Katančića postoje težnje usavršavanju hrvatske latiničke grafije. Prikazat ću stoga različitosti grafijskih rješenja u "Jesenskim plodinama" (1791., 1794.) i u prijevodu "Svetoga pisma" (1831.):

Fonem	/c/	/č/	/ć/	/đ/	/dž/	/lj/	/nj/	/r/	/s/	/š/	/z/	/ž/
<i>Fructus auctumnales</i>	cz	cs, cf	ch, tj	dj, gy	cx	ly, lj	ny, nj	er	s, f, ff	sh, fh	z	x
<i>Sveto pismo</i>	c	cs	ch, tj	dj, gj	cx	lj	nj	er	s	sh	z	x

⁹Franjevačka provincija Bosna Srebrena osnovana je u 16. stoljeću, a nazvana je po franjevačkom samostanu u Srebrenici. Takvo se stanje održalo sve do 18. stoljeće. Godine 1757. od bosanske provincije odvaja se mađarsko područje, Slavonija i Srijem i osniva Provincija sv. Ivana Kapistranskoga sa samostanima Baču, Beogradu, Brodu, Cerniku, Đakovu, Gradiški, Našicama, Osijeku, Požegi, Petrovaradinu, Somboru, Šaregradu i Vukovaru.

¹⁰Đuro Daničić, *Vidov dan*, Beograd, 1862.

Kako je jedna od najžešćih primjedaba na prijevod Svetoga pisma upravo zastarjelost Katančićeve grafije, pogledajmo koja su rješenja nasljedovana u preporodu, a koja su napuštena: kao i u Katančića bilježe se grafemi *tj /ć/, dj /đ/, lj /lj/, nj /nj/, er /r/*, dok su napušteni grafemi *cs /č/, cx /dž/, sh /š/, x /ž/*. Kao ponajbolja ilustracija može nam poslužiti sljedeća tablica:¹¹

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
fonem	č	ž	š	ć	đ	đ	ǵ'	ǰ	ń	ě	ǣ
Gaj 1830.	č̃	ž̃	š̃	ć̃ _{nep.}	đ̃	ǵ̃	/	ǰ̃	ń̃	(e)	(er)
Babukić 1833.	č	ž	š	tj/ch	dj	/	/	lj	nj	ie	(er)
Gaj 1835.	č	ž	š	tj/ć	dj	ǵj	/	ǰj	nj	ě	(er)
Babukić 1836.	č	ž	š	tj/ć	dj	/	/	ǰj	nj	ě	(er)

Objektivan uvid u tadašnje društvene i kulturne okolnosti mora ukazivati i na pravedno ocjenjivanje položaja naših književnika i jezikoslovaca. Kako u domovini nije bilo posebice jakog tiskarskoga središta, knjige su se uglavnom tiskale u inozemstvu (Budim, Pečuh, Pešta, Beč, Dresden, Magdeburg, Troppau, Požun, Trnava, Mleci). Tiskanje u inozemstvu podrazumijevalo je i nemogućnost lijevanja novih slova (sjetimo se samo neuspjeha Budinićeve i Vitezovićeve reforme), a svakako nisu nevažne i tehničke poteškoće koje nisu omogućavale da se u stranim tiskarama moglo voditi dovoljno računa o znacima koji bi najbolje odgovarali fonološkome sustavu našega jezika.

U suprot tome treba pak istaknuti tri izvora iz kojih je Katančić crpio hrvatski književnojezični izraz pri prijevodu Biblije.

¹¹J. Vončina "Temelji i putovi Gajeve grafijske reforme", *Filologija*, 13, Zagreb, 1985., str. 55.

Prvo, Katančić nasljeđuje ranije hrvatske lekcionare i to prvenstveno budimske lekcionare 18. stoljeća: **Nikole Kesića** “*Epistole i Evangelia priko sviju nedilja i blagi dneva svetih*”, 1740.; **Emerika Pavića** “*Epistole i evangjelja priko sviu godišnji nediljah i svetkovinah*”, 1764. i **Marijana Lanosovića** “*Evangjelistar ilirički za sve nedilje i svetkovine priko godine*”, 1794. Kako je Katančiću kao predložak služio Kesićev lekcionar, a Kesiću lekcionari Trogirana Dom Benedata **Zborovčića** (Mleci 1543.) i Dom Marka **Andriolića** (Mleci 1586.), koji pak nasljeđuju najstariji hrvatski tiskani lekcionar **Bernardina Splićanina** (Mleci 1495.), jasno je da određeni jezični kontinuitet postoji sve do Katančića te se tako održala neprekinuta tradicija hrvatskoga lekcionara.

Međutim, osim što je nasljedovao ranije hrvatske lekcionare, kod Katančića su primjetne i neke razlike¹²:

	Bandulavić	Kesić	Lanosović	Katančić
centurio	<i>stotnik</i>	<i>stotnik</i>	<i>stotnik</i>	<i>stotnik</i>
beneplacens	<i>dobrogodna</i>	<i>dobrogodna</i>	<i>blagougodna</i>	<i>dobra, ugodna</i>
patri familia	<i>ocu obitili</i>	-----	-----	<i>domaćinu</i>
perfecti	<i>svaršeni</i>	-----	<i>izverstni</i>	<i>izverstni</i>
colligationes	<i>zaveze</i>	<i>zaveze</i>	<i>uzle</i>	<i>zavezanja</i>
solicitudinem	<i>pečao</i>	<i>pečao</i>	<i>brigu</i>	<i>skerbivost</i>
modestia	<i>tihost</i>	<i>tihost</i>	-----	<i>čednost</i>
haereditas	<i>didine</i>	<i>baština</i>	-----	<i>baštinstvo</i>
alienigena	<i>inoplemenac</i>	<i>inostranac</i>	-----	<i>inorodac</i>
benignitas	<i>ljubeznivost</i>	<i>ljubeznivost</i>	-----	<i>blagost</i>
sectae	<i>naslidba</i>	<i>krivovirstvo</i>	-----	<i>inoslidja</i>
veneficia	<i>otrovi</i>	<i>čaranja</i>	-----	<i>čarke</i>
irae	<i>svadba</i>	<i>svadnja</i>	-----	<i>kavge</i>
hora	<i>vreme</i>	<i>ura</i>	-----	<i>sat</i>
prandium	<i>obid</i>	<i>ručak</i>	<i>obed</i>	<i>ručak</i>
febris	<i>ognjica</i>	-----	<i>ognjica</i>	<i>groznica</i>

¹²Primjere navodim prema tekstu: Zlatko Vince “*Književni jezik M.P. Katančića, posebno u prijevodu Svetoga pisma*”, Zbornik zagrebačke slavističke škole, knj. 3, Zagreb, 1975., str. 87-99.

Drugo, Katančić nasljeđuje stare hrvatske pisce, pa i u "Pridgovoru" kaže kako je upoznat sa starim hrvatskim spomenicima, djelima Ivana Despota, Antuna Dalmatina, Barakovića, Kačića, Pavića, Peštalića, Bračuljevića, Lipovčića, Reljkovića, Kanižlića, Lanosovića i drugih.

Treće, Katančić je upoznat i s hrvatskim leksikografskim dometima Jakova Mikalje, Ardelija Della Belle, Stulija, Voltića, čija je naslijeđa unio i u Sveto pismo i u Pravoslovnik.

Rukopis psalama - "Pisme Davidica"

Tomo je Matić priređujući Katančićeva djela za izdanje Starih pisaca hrvatskih napisao kako je o. Ferdinand Kaiser u Franjevačkom samostanu u Budimu pronašao rukopis jednog dijela psalama pod nazivom "Pisme Davida", a potom je rukopis dopremljen u Hrvatsku, u Franjevački samostan u Zagrebu. Tragom ove crtice, stupajući u kontakt s našim vrsnim bibliografom o. Vatroslavom Frkinom, pružen mi je na uvid tekst "Pisme Davidica" koji je pohranjen u knjižnici Franjevačkog samostana u Zagrebu pod nazivom: **Pisme Davidica I-LXVII**, Pešta, 21. sicsnya 1809. Isti rukopis spominje i Josip Hamm 1942. godine u *Nastavnom viestniku*.

Rukopis počinje tablicom slovnih i glasovnih (grafemskih i fonemskih) vrijednosti koju je ispisao sam Katančić, a na dnu prve stranice stoji dopisano:

"u Peštiti 15. sicsnya 1809.

Pripis. u Budimu 20. šerpnya 1816."

što svjedoči o vremenu nastanka, a što potvrđuje i sam Katančić u "Pridgovoru", koji je pisan 1820. godine u kojem navodi kako je već prije deset godina "uztegnutih urah stavise na Dillo, pocsamshi od Pisamah Davidovih, kojemise kano Pjesmeniku i mille i za privesti u Jezik materinski texje vidjau: pak pomochu Nebeskom, prie ovo csetiri Godine, sverhu novog Zakona dokucsi."

Knjižica veličine 15,5x20 cm sadrži 52 stranice psalama i dvije uvodne stranice. Sašivena je u sveščić, a donosi rukopis prijevoda 67 psalama, a od 68-og samo 11 stihova. Ispred psalama koji nose naziv "Pisme Davidica", na prvoj se stranici nalaze podatci

o Katančićevu životopisu ispisani najvjerojatnije rukom o. Euzebija Fermendžina:

*“Nathes Valpovae in Slavonia 1750. 14 augusti
Ingressus in Ordinem Bacsini 1771. 27. octobris
Professionem facit Bacsin 1772. octobrio
Linguas calleit Illyr., Hung., Germ. et Italicam
obiit Budae ad S. Stephanum Protomartinis
1825. 23. Maii sepulituseqsze jacet in Crypta
celesion nostrae.”*

Da je autor rukopisa upravo Katančić, svjedoči i usporedba s rukopisom Pravoslavnika koji sam imala u rukama. Pisan je gustim, teško čitljivim Katančićevim duktusom. *“Katancsich bio je tako sitno pisao da mu shtampa u vyk vishe papira trebujе nego njegov rukopis”*, piše Ignjat Alojzije Brlić Ljudevitu Gaju.¹³

Potaknuta tvrdnjom Tome Matića da mu se na prvi pogled učinilo kako rukopis i otisak nisu potpuno istovjetni, u više sam navrata proučila cijeli rukopis te ga usporedila sa Svetim pismom u otisku. Već je Matić iznio misao da je teško vrlo pouzdano reći je li promjene učinio sam Katančić i ponovno prepisao tekst za tisak ili je Čevapović prije tiskanja proveo reviziju Katančićeva teksta. Matić se ipak priklanja ovoj posljednjoj tvrdnji misleći kako promjena nema mnogo i *“njima se tekst ne mijenja toliko, da ih Katančić ne bi bio mogao lako provesti u svojem sačuvanom autografu.”*

Za ilustraciju jezičnih različitosti Katančićeva rukopisa i otiska, donosim nekoliko psalama iz Katančićeva rukopisa (**R**), Svetoga pisma u Čevapovićevu uredništvu (**S.P.**) i Biblije u prijevodu Filiberta Gassa (**G**) iz 1983. godine.

¹³ *“Pisma Lj. Gaju”*, Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. 26., JAZU, Zagreb, 1956., bilj. 8. str. 70.

PSALAM 1,1

R: *Blaxeni cxovik, koi ne ode u vichu nebogolyubnih, i na putu grišnikah ne stade, i na stolu kuxnosti ne fide :*

S.P.: *Blaxen mux, koi ne ode u vichu nebogoljubnih, i na putu grishnikah ne stade, i u nastolu kuxnosti neside.*

G: *Blago čovjeku koji ne slijedi savjeta opakih, ne staje na putu grešničkom i ne sjeda u zbor podrugljivaca.*

PSALAM 2,12

R: *Prifatite uvicsbanje dabiše kad ne rašerđio Gospodin, i poginite od puta pravednog.*

S.P.: *Prifatite vixbanje, dabise kad nerazserđio Gospodin, i poginete s'puta pravednog'.*

G: *Služite Jahvi sa strahom, s trepetom se pokorite njemu, da se ne razgnjevi te ne propadnete na putu...*

PSALAM 3,7

R: *Buduchi ti pobio sve protiveseše meni brez uzroka: zube grišnikah potraoši.*

S.P.: *Buduch tisi pobio sve protivechese meni brez uzroka: zubesi grishnikah potrao.*

G: *Ti udaraš po obrazu sve neprijatelje moje, opakima zube razbijaš.*

PSALAM 5,12

R: *I nekše vesele svi koiše ufaju u tebe: na vikcheše radovati, i pribivacheše u njima. I slavitchese u tebi svi, koi ljube ime tvoje.*

S.P.: *A nekse vesele svi, koise ufaju u tebe : na uvikchese radovati; i pribivatchesh u njima. i slavitchese u tebi svi, koi ljube ime tvoje.*

G: *Nek se raduju svi što se utječu tebi, neka kliču sve dovijeka! Štiti ih, i nek se vesele u tebi koji ljube ime tvoje,*

PSALAM 7,13

R: *Ako se ne obratite, mač svojčje tegnuti: luk svoj nape i pripravi ga.*

S.P.: *Ako se ne obratite, mačem svojimčje manuti: luk svoj nape, i pripravih ga.*

G: *...ako se ne obrate, mač će naoštriti, luk će svoj zapet i pravo smjerit.*

PSALAM 8,5

R: *Što je čovik, što ga se spominjaš? ili sin čovicsanski, buduchiga pohodiš?*

S.P.: *Što je čovik, da ga se spominjaš? ili sin čovika, da ga pohodiš?*

G: *...pa što je čovjek da ga se spominješ, sin čovječji te ga pohodiš?*

PSALAM 9,7

R: *Nepriatelji pomanykaše mača na kraj: i varoše njiovi pokvario.*

S.P.: *Nepriateljim pomanjkashe mači do kraja: i varoshe njiovesi pokvario.*

G: *Dušmani klonuše, smrvljeni zauvijek, ti im gradove razori - nesta im spomena.*

PSALAM 17,49

R: *I od naserchujuchih uzvišičešme: od čovika nepravog izbavičešme.*

S.P.: *I od naserchujuchih name uzvišičesh mene: od muxa nepravodnog' izbavičech mene.*

G: *Od dušmana me mojih izbavljaš i nad protivnike me moje izdižeš, ti mene od čovjeka silnika spasavaš.*

PSALAM 40,10

R: *Jerbo čovik mira moga, u kog' ufah, ko jidjah kruhe moje, uzvelicsah sverhu me podplatjenje.*

S.P.: *Csovikbo mira moga, u kog' ufah, koi jidjashe kruhe moje, uzvelicsah sverhu mene podplatjenje.*

G: *Pa i prijatelj moj u koga se uzdah, koji blagovaše kruh moj, petu na me podiže.*

PSALAM 42,4

R: *Buduchi bolye je miloserdje tvoje sverhu xivotov : ufna mojachete falit'.*

S.P.: *Buduch daje bolje miloserdje tvoje sverhu xivotov: ustna mojachete falit'.*

G: *I pristupit ću Božjem žrtveniku, Bogu, radosti svojoj. Harfom ću slaviti tebe, Bože, o Bože moj!*

Jezične razlike rukopisa psalama "Pisme Davidica" i tiskanoga dijela Svetoga pisma (1831.)

Katančićev rukopis sadrži prvih 67 psalama, a od 68-og samo 11 stihova. Iščitala sam cijeli rukopis i usporedila ga s otiskom nastojeći pronaći razlike te ustanoviti utječu li one bitno na donošenje suda o osobitostima Katančićeva književnojezičnoga izraza.

Katančić u pravilu izostavlja prvi redak psalma koji je uputa zborovodi u kojem napjevu treba pjevati i kojim glazbalom popratiti pjesmu. Zato se brojevi njegovih redaka u psalmima ne slažu s brojevima u tiskanom tekstu. Kod Katančića je jedan redak manje.

O prepravljanju svojih djela piše i Katančić 1823. godine. Želeći obraniti vlastitost djela *Orbis antiquus* napisao je priređivačima: "Moju ortografiju, točnu prema zakonima filologije, neka nitko i ne pomisli iskrivljavati. Nije stvar kuratora i tipografa da knjige i spise upropašćuju i da prema svome nahodjenju umeću i izvrću, nego da ih neiskrivljeno i vjerno iznesu na svjetlo, da se njihovom nepromišljenošću ne bi autoru i JAVNOSTI nanijela nepravda."¹⁴

¹⁴Katančićevi nalozi pisani latinskim jezikom, a izdani 5. i 13. prosinca 1823. godine odmah poslije nekorektno obavljene korekture, *Ostavština M.P. Katančića, XV 20/G*, Arhiv HAZU.

Iznesena nam građa ukazuje da su jezični zahvati u Katančićev rukopis ipak postojali. Ostaju pak dvojbe je li ih izvršio sam Katančić ili je to učinio Grgur Čevapović.

Čevapović je već u "NASTOJANJU u izdavanju Svetog Pisma Illyricskog" naglasio kako će se držati Katančićeva pravopisa (grafije), no blago je odstupio i u tom pogledu, o čemu nam svjedoči poglavlje o slovnoj problematici.

Kako razlike rukopisa i otiska ipak postoje, pokušala sam dijelom analizirati i Čevapovićevo hrvatsko djelo "Josip, sin Jakoba patriarke", Budim, 1820., nastojeći prepoznati neke odlike njegova stila i usporediti ih s onima nastalim jezičnim zahvatima u otisku psalama u Svetom pismu.

Sličnosti jezičnih oblika postoje, ali i bez njih je vjerojatno da je Čevapović prije tiskanja pregledao cjeloviti hrvatski i latinski tekst Svetoga pisma, te ga prije tiskanja preuredio i donekle promijenio.

Od stilskih sličnosti koje se pojavljuju i u otisku i u Čevapovićevo djelu "Josip", a u odnosu na Katančićev rukopis, izdvajam:

- kao i u otisku Čevapović izjednačuje nominativ i vokativ jednine imenica muškog roda (*otac, 33*), vidi 6.4.3.1.A

- imenicu *usta* rabi u instrumentalu množine oblikom *ustma* (*ustma, 45*), vidi 6.4.3.1.C

- u lokativu množine imenica ženskoga roda upotrebljava nastavak *-am* (*rukam, 116*), vidi 6.4.3.1.B

- u 3. l. jednine aorist se često tvori i od nesvršenih glagola, ali u značenju imperfekta (*pisa, 19; prorokova, 13*), vidi 6.4.4.4.

- futur tvori srastanjem infinitivnog oblika i pomoćnog glagola *htjeti* (*doće, 96*), vidi 6.4.3.4.

Čevapović¹⁵ također rabi slova *gj, lj, nj, s, sh* i u "Josipu", a tako je i u Svetom pismu, vidi 6.4.1.

Navedeni primjeri nemaju namjeru detaljno raščlaniti jezik Grgura Čevapovića, već samo istaknuti neke od osobitosti njegova

¹⁵O Čevapovićevim zamislima hrvatske latinice govori rasprava vođena između Tome Koščaka i Grgura Čevapovića vođena 1816.-17. Zalagao se da pri stvaranju digrama ne sudjeluje kajkavsko, od Mađžara preuzeto *y*, nego slavonsko *j*, uvođenje digrama *cx* za fonem *dž*, a bio je i protiv učvršćivanja pisanja suglasnika *h*.

književnojezičnoga izraza koje su primjetne i u preoblikovanju rukopisa psalama "Pisme Davidica" Matije Petra Katančića.

Prethodna nam poglavlja svjedoče o ponekim različitostima otiska i rukopisa, koje u jezičnome pogledu nisu zanemarive. Iako razlike postoje, one ne utječu bitno na razumijevanje teksta psalama. Tomu je valjda i razlog što je riječ o prijevodu, a ne o izvornome umjetničkom tekstu. Spominjanjem problematike prevođenja¹⁶ vraćamo se pitanju prave umjetničke (ne)vrijednosti prevedenoga djela.

Da je kojim slučajem riječ o Čevapovićevu dotjerivanju kakva Katančićeva umjetničkoga djela, vrlo je moguće da bi te razlike bile i zamjetnije.

THE FIRST PRINTED TRANSLATION OF THE BIBLE IN CROATIA

Even before Katančić's translation of the Bible there had been attempts to make partial or complete translations into Croatian. In 1925, Bartol Kašić translated both the Old and New Testaments, and Stjepan Rusić (1750-70) translated the New Testament. However, their translations remained handwritten, what makes Katančić's translation (printed in 1831 in Budim) the first printed translation in Croatia.

Although the linguistic significance of the first Croatian editions has not been stressed enough, Katančić's translation is an important step towards the standardisation of the Croatian language.

---

¹⁶Radoslav Katičić "Jezikoslovni zapisi o prevođenju", Književna smotra, 1972., br. 12., str. 3-9.